

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Карпатська Україна постійно відчувала моральну і матеріальну підтримку українців, які проживали в Східній Галичині, різних країнах світу. Уже з часу надання краю автономних прав (жовтень 1938 р.) у Карпатській Україні з'явилася велика кількість членів Проводу Українських Націоналістів, який очолював Андрій Мельник. На Закарпаття прибули і активно включилися в роботу на різних ділянках суспільного життя М.Колодзінський, З.Косак, Р.Шухевич, В.Курманович, Є.Врецьона, Ю.Лопатинський, В.Петрів та ін. Одним із перших з'явився в Карпатській Україні Олег Кандиба, більш відомий під псевдонімом Ольжич, який тут виконував функції керівника культурної референтури Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Ті нечисленні документи, які вдалося розшукати у фондах Державного архіву Закарпатської області, свідчать про велику активність О.Ольжича в культурному житті краю. Він був одним з ініціаторів створення “Летючої Естради” - організації, яка відповідала за пропаганду національно-визвольних ідей серед місцевого населення. З ініціативи О.Ольжича, У.Самчука, Ю.Горліса-Горського, В.Гренджі-Донського, І.Рошка-Ірлявського, А.Патруса-Карпатського та деяких інших в Хусті - новій столиці Карпатської України, було створено літературно-мистецьке товариство “Говерля”. Товариство видавало однойменний місячник, редактором якого було обрано О.Ольжича. Завдяки йому Закарпаття відвідали О.Олесь, С.Черкасенко, М.Аркас, Є.Маланюк, М.Чирський, М.Михалевич та ін. Хустський театр “Нова Сцена” поставив драматичну поему Олександра Олеся “Над Дніпром”.

О.Ольжич не обмежувався проведенням культурно-освітницької роботи. Він вніс великий вклад у налагодження відносин між Закарпаттям і українською еміграцією в Празі, був членом військового штабу Карпатської Січі. Олег Ольжич повністю себе віддав Закарпаттю. “П'ять місяців державного життя Карпатської України, - пригадував він пізніше, - пробігали в нерівних та неспокійних умовах”. Однак, сили молодій державі були нерівні в двобої з агресором - гортистською Угорщиною. Близько двох тисяч захисників краю загинули в боях, або були закатовані в фашистських таборах і тюрмах. Заарештували і Ольжича. Відомий український письменник У.Самчук пригадував: “З Ольжичем ми знов зустрілися аж 16 березня, але вже в переповненій до краю Тячівській в'язниці, куди він потрапив з цілою групою “культурників”. ...Його вигляд і настрої віддзеркалював яскраво наслідок пережитого минулих днів. Витягнуте, запале лице, до краю втомлений погляд, зім'ятий заляпаний болотом одяг. Але мораль його і всіх нас лишалась незламною. Три дні нам не давали харчів, але дарма. Ми могли, сидячи стиснуті на брудному помості, не лишень завзято ділитися враженнями пережитого, але і навіть співати “гей, чи пан, чи пропав” а жартувати, пригадуючи запорожського січовика, який, сидячи на палі, мав казати до свого ката, - поверни мене до тебе задом, бо я не хочу бачити твоєї брудної пики...”.

Завдяки деяким впливовим закарпатським друзям, О.Ольжичу пощастило уникнути плачевної участі і його звільнили. Покинувши окуповану угорцями територію Карпатської України, він емігрував за кордон. Перебуваючи у Відні, Ольжич виступив з ініціативою опублікувати по свіжих слідах спогади активних учасників оборони Карпатської України. Так з'явився в 1939 р. збірник “Карпатська Україна в боротьбі”, редактований О.Ольжичем, і який сьогодні являє собою бібліографічну рідкість.

Олег Ольжич був одним з перших, хто почав досліджувати історію Карпатської України в 1938-1939 рр. Цю проблему він піднімав у статтях “Вояки-будівничі” та “Український націоналізм”. Необхідно відмітити, що його думки, висловлені на сторінках названих праць, в основному поділяються сучасними дослідниками Карпатської України.

О.Ольжич детально описав процес виникнення і діяльності Карпатської Січі, яку так “названо згідно з традицією української історії та останніх визвольних змагань. Він вірно підмітив, що Січ “поставила собі великі завдання націоналістичного виховання та військового вишколу найширших мас українського народу на Закарпатті для служби української державности”. Вона швидко зростала в кількісному відношенні, бо “майже не було села на Карпатській Україні, де не повстала б своя Січ”. Проте, найбільшчим питанням був брак зброї, без якої Січ “була не військовою, а тільки спортивно-виховною організацією”. Саме відсутність зброї привела до кровопролитних сутичок карпатських січовиків з чеським військом, під час яких загинуло близько сотні українців, і які радикальним чином негативно вплинули на подальший хід українсько-чеських відносин.

О.Ольжич показав як важко було діяти уряду Карпатської України. Адже, не припинялися напади угорських і польських терористів, активізувала свою діяльність проугорська “п’ята колона”, негативно впливали також суперечності в українському таборі. У цьому відношенні актуальними залишаються міркування Ольжича, що “вся історія України - це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руйнної, що розпорошує її у взаємному самопожиранні та несе розбиття і розлад. А вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною”. Незважаючи на дію подібного роду факторів, український розвиток у краї справедливо переміг: за УНО проголосувало 92,4 відсотки населення (О.Ольжич помилково називає 94 відсотки -Авт.).

15 березня 1939 р. розпочав свою роботу Сойм Карпатської України. Ще напередодні його відкриття, 14 березня А.Волошин проголосив самостійність Карпатської України, сповістивши про своє рішення німецький уряд. Шістьом засіданням Сойму випала доля бути історичними, бо на них були прийняті історичної ваги документи - про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням був вибраний президент. Ним став А.Волошин. Однак, в ніч з 14 на 15 березня угорська армія вторглася в Карпатську Україну.

О.Ольжич детально описав бої карпатських січовиків і студентської молоді з угорським військом на окремих ділянках фронту (Севлюш, Копаня, Королево, Свалява, Перечин, Рокосово, Іршава, Хуст). 18 березня виснажені в боях січовики, залишали територію краю. Переважна їх більшість вирішила перейти кордон Румунії. “В Бичкові, - писав О.Ольжич, - дня 19 березня видали румунам 273 січовиків з десятьма старшинами, з того 6 з Головного Штабу Січі. В Тячеві видано відділ 30 душ під командою старшини, що перейшов румунський кордон біля Бедевлі, і менший відділ 15 душ, який пробився був на румунський бік біля Тячева”. На території Закарпаття встановився жорстокий окупаційний режим. О.Ольжич з сумом констатував, що “тюрми набито арештованими, з якими поводитися мадяри нелюдсько. Кількадесят січовиків з тячівської в’язниці та Веречанщини видано полякам, що розстріляли їх на кордоні. Найбільший відділ січовиків, виданих з Румунії, задержано в Бичкові, де їх катовано протягом кількох днів”. Однак, навіть з повною окупацією краю, місцеві патріоти не припиняли боротьбу. О.Ольжич відзначав, що “в горах переховуються партизанські групи січовиків, що ведуть дрібну війну з мадярами. Вся країна живе легендами про криваву боротьбу Січі та її партизанських відділів”.

О.Ольжич дав високу оцінку діяльності членів ОУН під час подій 1938-1939 рр. у Карпатській Україні. На його глибоке переконання, “державність Карпатської України завдячується тільки плановій внутрішньо-організаційній та зовнішньо-політичній акції ОУН. Тому теж все будівництво Карпатської України несе слід впливу націоналізму.

Ентузіазм народних мас та гарячкова праця провідного елемента створити незабутню традицію”.

Олег Ольжич, як і багато інших членів ОУН, під час подій 1938-1939 рр. в Карпатській Україні був саме тою конструктивною силою, про яку писав у своїй статті “Дух руїни. По сторінках історії”. Він робив все для того, щоб Карпатська Україна вистояла, а після її падіння доклав чимало зусиль, щоб про героїчну боротьбу її захисників дізнався весь світ.